

SOCIÁLNE A RELIGIÓZNE KORELÁTY ZMYSLUPLNOSTI ŽIVOTA U ĽUDÍ V STARŠOM VEKU

Peter Halama, Stanislava Semancová

Abstrakt

Štúdia sa zameriava na sociálne a religiózne koreláty zmysluplnosti života u ľudí v staršom veku. 180 respondentom vo veku od 65 do 75 rokov boli administrované Škála životnej zmysluplnosti, Dotazník sociálnej opory MOS, Švédska škála náboženskej orientácie a Škála náboženskej významnosti. Okrem toho boli zisťované demografické údaje o type domácnosti, v ktorej respondenti žijú. Výsledky ukázali, že sociálna opora aj typ domácnosti významne súvisia so životnou zmyslupnosťou, pričom smer vzťahu naznačuje, že sociálne vzťahy sú dôležitým zdrojom životnej zmysluplnosti. Na druhej strane, pri religiozite sa neukázali jednoznačné vzťahy, vonkajšková religiozita korelovala so zmyslupnosťou slabo negatívne, zvnútornená religiozita a významnosť religiozity so zmyslupnosťou nekorelovali vôbec. Analýza moderačného efektu rodu a typu domácnosti na vzťah medzi životnou zmyslupnosťou a religiozitou ukázala, že zvnútornená religiozita pozitívne súvisí so zmyslupnosťou iba u mužov, a tento vzťah je intenzívnejší keď muž býva v domácnosti s príbuznými.

Kľúčové slová: zmyslupnosť života, sociálna opora, religiozita

SOCIAL AND RELIGIOUS CORRELATES OF LIFE MEANINGFULNESS IN ELDERLY PEOPLE

Abstract

The study focused on the social and religious correlates of life meaningfulness in elderly people. 180 respondents were administered Life Meaningfulness Scale, Social Support Survey MOS, Swedish Religious Orientation Scale and Religious Saliency Scale. Besides these, demographic data related to the type of respondents' household were collected. The results showed that social support and type of household significantly related to life meaningfulness, and direction of the relationships suggested that social relationships were important source of life meaningfulness. On the other hand, religiosity did not show clear relations with meaningfulness, because extrinsic religiosity had only weak negative relationship with meaningfulness and intrinsic religiosity and religious saliency did not correlate with meaningfulness. Analysis of moderation effect of gender and type of household on the relationship between life meaningfulness and religiosity showed that intrinsic religiosity had positive relationship only in males and this relationship is higher if respondent lived in the household with relatives.

Key words: *life meaningfulness, social support, religiosity*

Došlo do redakcie: 14.10. 2013

Schváleno k publikácii: 12.6. 2014

Úvod

Problematika zmyslu života je už dlhé roky jedným z centrálnych problémov existenciálnej psychológie (napr. Frankl, 1997). V nedávnom období sa zmysel života stal aj jedným z ústredných pojmov pozitívnej psychológie (Slezáčková, 2012). Zmysel života je vo všeobecnosti definovaný ako celkové životné zameranie, ústredné životné presvedčenia a ciele, prípadne dôvod, pre ktorý človek žije. V rámci psychológie rozlišujeme obsahovú stránku zmyslu, čo sú konkrétne hodnoty, ciele a presvedčenia, ktoré umožňujú prežívať človeku svoj život ako zmysluplný, a úroveň zmyslu života, niekedy nazývanú aj životná zmysluplnosť, ktorá hovorí o stupni, v akom človek zažíva zmysel vo svojom živote. Psychologická definícia zmyslu života, alebo skôr životnej zmysluplnosti (úrovne prežívaného zmyslu v živote) hovorí, že zmysel života je osobné vnímanie usporiadania, cieľovej zameranosti a účelnosti života (Steger et al., 2006). Rôzne prístupy definovali aj komponenty zmyslu života, napr. Reker a Wong (1988) uvádzajú tri komponenty zážitku, že život má zmysel: kognitívny zahŕňa životné presvedčenia, kognitívny rámec na interpretáciu života, motivačný obsahuje životné ciele, a afektívny komponent predstavuje pocity naplnenia prameniace z pozitívnych presvedčení o svete a napĺňania životných cieľov.

V tejto súvislosti sú významnou otázkou psychologické faktory, ktoré prispievajú k prežívaniu zmysluplnosti života. Predchádzajúce výskumy ukázali, že tieto faktory varírujú od základných osobnostných tendencií až po vyššie zložky osobnosti ako je napr. religiozita. Napr. čo sa týka piatich osobnostných faktorov, predchádzajúce výskumy (napr. Halama, 2005) ukázali, že zmysluplnosť koreluje negatívne s neurotizmom, a pozitívne so svedomitosťou a extravertiou. Schnell a Becker (2006) poukázali, že základné osobnostné črty nesúvisia len s úrovňou životnej zmysluplnosti ale aj s obsahom zmyslu, napr. extravertia predikovala väčší dôraz na zábavu, prekonávanie výziev, či komunitu, svedomitosť vyššiu mieru výkonu ako zmyslu života atd.

Osobitnou premennou v súvislosti so zmysluplnosťou života je už spomínaná religiozita. Stríženec (2001) definuje religiozitu ako systém presvedčení o Bohu alebo inú nadľudskú silu, doprevádzanú správaním vyplývajúcim z týchto presvedčení ako sú rituály, modlitby apod. Operacionalizácia tohto pojmu v psychologických štúdiách zahŕňa rôzne javy od demografických premenných ako je návštevnosť kostola či bohoslužieb, cez príklon k náboženským presvedčeniam (napr. ortodoxia) až po komplexnejšie religiózne dimenzie. Jedným zo spôsobov ako merať mieru religiozity je subjektívne hodnotenie významnosti religiozity (napr. Petersen, Roy, 1985), ktoré používame aj v našej štúdií. Pre komplexnejšie uchopenie a hodnotenie rozličných aspektov religiozity boli vytvorené teórie dimenzií religiozity. Najznámejšou je Allportove rozlíšenie zvnútornej a vonkajškovej religiozity. Allport (1960) chápe zvnútornenú religiozitu ako internalizované presvedčenie o svojej viere, pričom hlavný motív je v náboženstve samom. Naopak, pri vonkajškovej religiozite je náboženstvo prostriedkom k zisku, nástrojom osobného záujmu a byť religióznym je pre nich nejakým spôsobom užitočné (sociálne, psychologicky, materiálne). Allport pôvodne chápal tieto dimenzie ako dva póly jednej dimenzie, neskôr sa začali operacionalizovať ako dve nezávislé dimenzie. Čo sa týka vzťahu religiozity a životnej zmysluplnosti, viaceré výskumy potvrdili, že náboženské zaangažovanie súvisí so zvýšenou zmysluplnosťou (Chamberlain, Zika, 1988, Halama, 2003, Halama, Martos, Adamovová, 2010), no tento vzťah môže závisieť od typu religiozity. Neskoršie koncepty dokonca zdôrazňovali, že religiozita je sama o sebe zmysel poskytujúcim systémom, a teda, že základnou funkciou religiozity je poskytovať zmysel (Park, 2007, Silberman, 2005).

Viaceré štúdie sa zamerali na sociálne vzťahy ako zdroje zmysluplnosti. Sociálne vzťahy sa považujú za jeden zo základných zdrojov zmysluplnosti života (Baumaister, 1991). Debats et al. (1995) vo svojom kvalitatívnom výskume zistili, že sociálne interakcie sú častým zdrojom zážitkov zmysluplnosti. Halamová (2001) zase zistila, že úroveň zmysluplnosti rastie po workshope zameranom na budovanie blízkych, emocionálne sýtiacich vzťahov. Schnell (2011) poukázala na to,

že sociálne hodnoty ako napr. generativita, či harmónia s inými sú najsilnejšími prediktormi zmysluplnosti.

V tomto príspevku sa zameriavame na obdobie staršej dospelosti, pričom toto obdobie má z pohľadu zmyslu života isté špecifiká. Je charakterizované všeobecným úbytkom fyzických aj psychických síl, ako aj závažnými životnými zmenami vo vzťahovej či pracovnej oblasti (odchod do dôchodku, odsťahovanie sa detí, prípadná strata partnera atd.). Z týchto dôvodov môže dôjsť k narušeniu doterajšieho systému zmyslu života a k zníženiu jeho úrovne. Tomu nasvedčujú aj výskumné zistenia, ktoré poukazujú, že v staršej dospelosti dochádza k zníženiu prežívanej zmysluplnosti oproti predchádzajúcim obdobiam (Reker, Peacock, Wong, 1987, Tavel, 2005, Halama, 2007). Z týchto dôvodov je nutné venovať teoretickú aj výskumnú pozornosť faktorom, ktoré pomáhajú udržiavať úroveň zmysluplnosti v tomto vekovom období.

Cieľ výskumu

Cieľom nášho výskumu bolo identifikovať premenné korelujúce s prežívaním zmysluplnosti života u ľudí v staršom dospelom veku, pričom sme sa zamerali na vybrané sociálne a demografické premenné ako je sociálna opora, rod či typ domácnosti, v ktorej osoba žije. Takisto sme sa rozhodli skúmať vybrané religiózne premenné so zameraním na významnosť religiozity, ako aj na klasické dimenzie religiozity ako je zvnútornená a vonkajšková religiozita.

Výskumný súbor

Výskumnú vzorku tvorilo 180 respondentov vo veku od 60 do 75 rokov, s vekovým priemerom 69,16 roka. V súbore bolo 135 žien (75 %) a 45 mužov (25 %). Participanti boli vyhľadávaní kombináciou príležitostného a zámerného výberu so zámerom získať rovnaký počet participantov v troch životných podmienkach: život v domácnosti s príbuznými, život v domácnosti bez príbuzných, a život v inštitucionálnej starostlivosti. V každom tomto podsúbore bolo 60 participantov. Rozdelenie mužov a žien v rámci jednotlivých typov domácnosti je uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Rozdelenie mužov a žien podľa typov domácnosti (v zátvorke je uvedený priemerný vek v rokoch)

	Domácnosť s príbuznými	Domácnosť bez príbuzných	Inštitucionálna starostlivosť
Muži	N=24 (68,17)	N=9 (71,33)	N=12 (71,33)
Ženy	N=36 (66,69)	N=51 (69,61)	N=48 (70,08)

Z ďalších demografických údajov možno spomenúť vzdelanie, pričom 49 participantov malo základné vzdelanie, 122 stredoškolské vzdelanie a 17 vysokoškolské vzdelanie.

Metódy

Na zisťovanie miery životnej zmysluplnosti bola použitá Škála životnej zmysluplnosti (Halama, 2002) založená na trojkomponentovom modeli zmyslu života (Reker, Wong, 1988). Škála má tri dimenzie (kognitívnu, motivačnú a afektívnu), každá z nich obsahuje 6 položiek. Kognitívna

dimenzia je chápaná ako celkové nasmerovanie v živote, životné poslanie či chápanie života (príklad položky *Podarilo sa mi v živote nájsť určité poslanie alebo úlohu*). Motivačná dimenzia sa týka cieľov, plánov a miery angažovanosti v nich (*Mám v živote zámery, ktoré by som rád naplnil*) a afektívna reprezentuje životnú spokojnosť, naplnenosť, optimizmus pochádzajúce z prežívania zmyslu života (*Som so svojím životom spokojný/á aj keď je niekedy ťažký*). Na položky respondenti odpovedajú na Likertovej škále od „*vôbec nesúhlasím*“ po „*úplne súhlasím*“. Na základe odpovedí je možné vypočítať celkové skóre životnej zmysluplnosti, ale takisto aj hrubé skóre z jednotlivých dimenzií.

Na meranie sociálnej opory bol použitý Dotazník sociálnej opory (Social Support Survey – MOS). Ten zisťuje mieru anticipovanej sociálnej opory. Autormi tohto dotazníka sú Sherburne a Steward (in Kožený, Tišanská, 2003), pôvodne obsahoval 50 položiek, ktoré boli neskôr redukované na 19 položiek a tie reprezentujú 5 dimenzií sociálnej opory, konkrétne emocionálnu, informačnú, hmotnú, sociálne interakcie a afektívnu dimenziu sociálnej opory. V našom výskume sme použili českú verziu dotazníka, ktorá vznikla overovaním nástroja na českej populácii Koženým a Tišanskou (2003), ich konečná verzia má 18 položiek, ktoré zodpovedajú trom dimenziám sociálnej opory. V rámci nášho výskumu sme pracovali s dimenziou *chápanie autorita* a dimenziou *emocionálna blízkosť*. S dimenziou *praktická intervencia* sme nepracovali z toho dôvodu, že odpovede participantov žijúcich v zariadeniach pre seniorov by pri položkách, ktoré ju reprezentujú (napr. ako často by v prípade potreby bol v blízkosti daného človeka niekto, kto by mu uvaril, ak by to nebol schopný spraviť sám apod.), nemohli byť korektne zodpovedané.

Na meranie religiozity boli použité dve škály. Škála náboženskej významnosti je 3-položková škála na zisťovanie dôležitosti náboženstva v živote človeka, ktorej autorom je Roy (in Petersen, Roy, 1985). Využíva 7-stupňovú škálu na princípe sémantickej diferencie (napr. *Ako veľmi je podľa vás vaša náboženská viera dôležitá pre váš život?: vôbec nie je dôležitá (1) až absolútne dôležitá (7)*). Švédska škála náboženskej orientácie (SROS) je adaptáciou Allportovej a Rossovej Škály náboženskej orientácie na švédske pomery (Hovemyr, 1996). Škála zisťuje vonkajškovú, zvnútornenú religiozitu a dimenziu hľadanie. Má 28 položiek - 10 pre vnútornú (napr. *Moje náboženské presvedčenie je základom celého môjho prístupu k životu*), 12 pre vonkajškovú (napr. *Modlím sa hlavne preto, lebo ma naučili modliť sa*), a 6 pre religiozitu typu hľadanie (napr. *Pre môj náboženský život sú oveľa dôležitejšie otázky než odpovede*). Škálu do slovenčiny preložil M. Stríženec a bola u nás viackrát použitá v rôznych výskumoch. V našom výskume sme pracovali len so *zvnútornenou* a *vonkajškovou religiozitou*, pretože dimenzia *hľadanie* je typická najmä pre obdobie adolescencie, a v staršom veku je silný predpoklad, že tieto osoby dospeli k jednoznačnému náboženskému stanovisku. Zvnútornená a vonkajšková religiozita sa tu chápu nie ako dva póly jednej dimenzie, ale ako dve nezávislé dimenzie religiozity. To čiastočne naznačuje aj vzájomná korelácia týchto dvoch dimenzií na našich dátach, ktorá je pozitívna na úrovni 0,33.

Výsledky

Pre overenie možného vplyvu odlišného počtu mužov a žien vo výskumnom súbore sme v prvom kroku realizovali komparačnú analýzu všetkých meraných premenných podľa rodu. Neukázali sa žiadne významné rozdiely medzi mužmi a ženami. Následne sme uskutočnili korelačnú analýzu medzi premennými týkajúcimi sa religiozity a sociálnej opory. Výsledky sú prezentované v tabuľke č. 2. Ako vidieť, ani zvnútornená religiozita ani náboženská významnosť nekorelujú so zmysluplnosťou (okrem nízkej korelácie zvnútornenej religiozity s kognitívnou dimenziou zmysluplnosti). Vonkajšková religiozita koreluje so zmysluplnosťou negatívne na úrovni -0,25 (signifikantné korelácie majú kognitívna a afektívna dimenzia zmysluplnosti). Naopak,

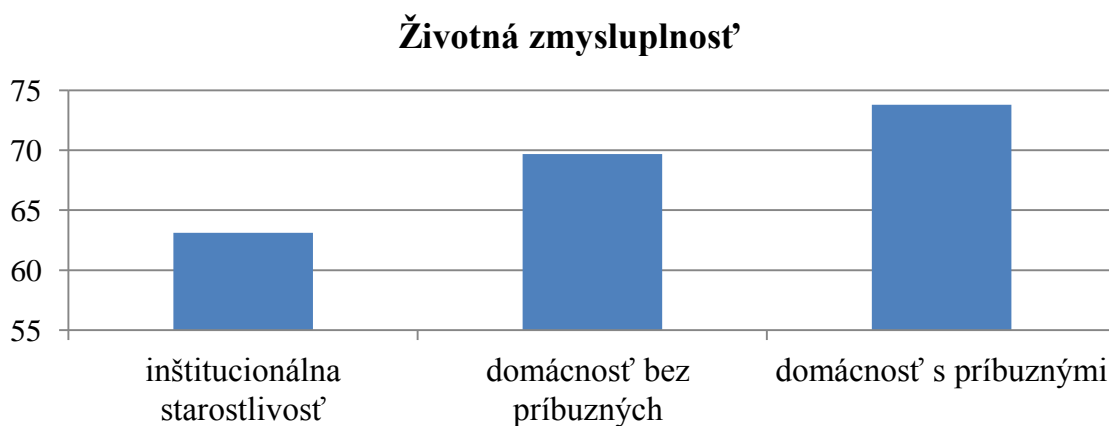
sociální opora a jej dimenzie korelujú konzistentne s celkovou úrovňou životnej zmyslupnosti aj s jej dimenziami. Korelácie sa pohybujú na strednej až vyššej úrovni od 0,45 do 0,62.

V druhom kroku sme realizovali jednofaktorovú analýzu rozptylu životnej zmyslupnosti (celkové skóre) podľa typu domácnosti. Deskriptívna analýza (obrázok 1) ukázala, že najnižšie skóre životnej zmyslupnosti je v skupine ľudí, ktorí žijú v inštitucionálnej starostlivosti (63,12) a najvyššie v skupine ľudí žijúcich v domácnosti s príbuznými (73,80). Skupina respondentov žijúcich v domácnosti bez príbuzných dosiahla skóre 69,70. Výsledky analýzy rozptylu ukázali, že model je štatisticky signifikantný na hladine významnosti 0,01 ($F=13,96^{**}$). Následný post-hoc test LSD (least significance differences) ukázal, že všetky tri rozdiely medzi skupinami sú štatisticky signifikantné na hladine 0,05.

Tabuľka 2 Korelácie medzi zmyslupnosťou života, religióznymi premennými a sociálnou oporou

	Zvnútornená religiozita	Vonkajšková religiozita	Náboženská významnosť	MOS sociálna opora celkovo	MOS chápaná autorita	MOS emocionálna blízkosť
Životná zmyslupnosť – celkové skóre	0,09	-0,25**	0,01	0,62**	0,58**	0,61**
Kognitívna dimenzia	0,15*	-0,23**	0,12	0,49**	0,45**	0,49**
Motivačná dimenzia	0,03	-0,13	-0,04	0,58**	0,56**	0,57**
Afektívna dimenzia	0,08	-0,30**	-0,03	0,54**	0,51**	0,53**

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Obrázok 1 Životná zmyslupnosť v skupinách podľa typu domácnosti

V následnej analýze sme sa zamerali na moderačný efekt rodu a interakcie rodu a typu domácnosti na vzťahy medzi skúmanými premennými, a to prostredníctvom korelačnej analýzy v jednotlivých skupinách. Keďže v predchádzajúcej analýze sa neukázali závažnejšie rozdiely v tom, ako s danými premennými korelujú jednotlivé dimenzie životnej zmysluplnosti, pracovali sme ďalej len s celkovým skóre ŠŽZ. V tabuľke 3 sú uvedené korelácie medzi životnou zmysluplnosťou, religiozitou a sociálnou oporou osobitne pre mužov a ženy. Ako vidieť, korelácie sa u mužov a žien líšia najmä v dimenziách zvnútornej religiozita a náboženská významnosť, pričom u mužov koreluje zmysluplnosť s týmito premennými stredne vysoko pozitívne, a u žien nekoreluje vôbec.

Tabuľka 3 Korelácie medzi zmysluplnosťou života, religióznymi premennými a sociálnou oporou osobitne pre mužov a ženy

	Zvnútornej religiozita	Vonkajšková religiozita	Náboženská významnosť	MOS sociálna opora celkovo	MOS chápaná autorita	MOS emocionálna blízkosť
<i>Muži</i>						
Životná zmysluplnosť	0,46**	-0,31*	0,33*	0,62**	0,58**	0,59**
<i>Ženy</i>						
Životná zmysluplnosť	-0,02	-0,24**	-0,09	0,62**	0,59**	0,62**

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

V ďalšom kroku sme skúmali moderačný efekt interakcie rodu a typu domácnosti na uvedené vzťahy. Vzhľadom na nízku početnosť mužov v niektorých kategóriách (najmä v skupine v domácnosti bez príbuzných a v inštitucionálnej starostlivosti) sme osoby žijúce doma bez príbuzných a v inštitucionálnej starostlivosti zlúčili do jednej skupiny, čím boli vytvorené dve skupiny, a to osoby žijúce s príbuznými a osoby žijúce bez príbuzných. V tabuľke 4 sa nachádzajú korelácie medzi životnou zmysluplnosťou a ostatnými premennými v štyroch skupinách vytvorených kombináciou rodu a typu domácnosti. Ako vidieť, korelácie so sociálnou oporou ostávajú v jednotlivých skupinách pomerne stabilné (0,48 až 0,70), rozdiel je opäť v zvnútornej religiozite a náboženskej významnosti. Tieto vzťahy sú intenzívnejšie pre mužov než pre ženy, v prípade zvnútornej religiozity pre mužov žijúcich v domácnosti s príbuznými.

Tabuľka 4 Korelácie medzi zmyslupnosťou života, religióznymi premennými a sociálnou oporou v skupinách podľa rodu a typu bývania

	Zvnútornená religiozita	Vonkajšková religiozita	Náboženská významnosť	MOS sociálna opora celkovo	MOS chápaná autorita	MOS emocionálna blízkosť
<i>Muži s príbuznými (N=12)</i>						
Životná zmyslupnosť	0,89**	-0,20	0,39	0,70**	0,65*	0,67*
<i>Ženy s príbuznými (N=48)</i>						
Životná zmyslupnosť	-0,14	-0,26	-0,25	0,60**	0,55**	0,63**
<i>Muži bez príbuzných (N=33)</i>						
Životná zmyslupnosť	0,23	-0,39*	0,39	0,55**	0,52**	0,55**
<i>Ženy bez príbuzných (N=87)</i>						
Životná zmyslupnosť	0,05	-0,29**	0,02	0,51**	0,49**	0,48**

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Diskusia

Diskusiu k výsledkom začneme koreláciami medzi religiozitou a zmyslupnosťou. Napriek výsledkom predchádzajúcich štúdií (napr. Chamberlain, Zika, 1988, Halama, 2003), v našom prípade sa nepotvrdil priamy vzťah medzi premennými, ktoré reflektujú pozitívny príklon k religiozite (zvnútornená religiozita, významnosť religiozity) a zmyslupnosťou života. Je to v súlade s ostatnými štúdiami, ktoré naznačujú, že tento vzťah nie je stabilný a že môže variovať v závislosti od špecifických moderujúcich premenných (napr. Halama, Martos, Adamovová, 2010, kde bola moderátorom národnosť). Ako uvádzame ďalej, v našom prípade sa ukázalo, že tento vzťah moderuje najmä rod a čiastočne aj typ domácnosti. Pri korelačnej analýze sme však identifikovali negatívnu koreláciu medzi vonkajškovou religiozitou a zmyslupnosťou na úrovni $-0,25$. V kontexte výskumov religiozity a zmyslupnosti to považujeme za dôležitý výsledok, ktorý naznačuje, že niektoré aspekty religiozity môžu negatívne prispievať k úrovni zmyslupnosti, o čom sa doteraz hovorilo len málo. Pri interpretácii tohto výsledku vychádzame z definície vonkajškovej religiozity, ktorá hovorí, že vonkajšková religiozita je používanie náboženstva na uspokojovanie svojich osobných záujmov (napr. Stríženec, 2006), teda ľudia s týmto typom religiozity uspokojujú prostredníctvom náboženstva svoje potreby (psychologické, sociálne, ekonomické apod.). Dá sa predpokladať, že takéto osoby podliehajú skôr externým podnetom, a preto im môže chýbať vnútorný systém hodnôt. Takýto systém hodnôt je ale dôležitý zdroj zmyslupnosti, preto sa jeho chýbanie môže prejaviť nižšou mierou zmyslupnosti života.

Na druhej strane, naše výsledky ukázali, že sociálna opora a sociálny kontakt je silným korelátom zmyslupnosti, čo potvrdzuje výsledky predchádzajúcich štúdií uvedených v úvode tejto štúdie (Debats et al., 1995, Halamová, 2001). Vysoké korelácie sociálnej opory naznačujú, že

dostatok nápomocných sociálnych vzťahov môže byť zdrojom prežívanej zmysluplnosti a to najmä v staršom veku, v ktorom dochádza k úbytku takýchto vzťahov. Výsledky analýzy rozptylu tiež dávajú podporu pre tieto závery. Dá sa však povedať, že nízke skóre zmysluplnosti u osôb v inštitucionálnej starostlivosti možno vysvetliť aj inými ako sociálnymi faktormi (napr. zníženou schopnosťou ľudí, ktorí žijú v takýchto podmienkach, postarať sa o seba). Napriek tomu však rozdiel medzi osobami žijúcimi vo vlastnej domácnosti s a bez príbuzných jasne naznačuje, že blízke sociálne vzťahy majú pri prežívaní zmysluplnosti u starších ľudí dôležitú úlohu.

Moderačná analýza tiež poukázala na niekoľko významných skutočností. Výsledky naznačujú, že muži v tomto veku dokážu výraznejšie čerpať z religiozity než ženy, pretože je u nich vzťah religiozity a zmysluplnosti silnejší, a to najmä pri dimenziách zvnútornenej religiozity a náboženskej významnosti. Pri interpretácii tohto zistenia môžeme vychádzať z výskumov, ktoré poukazujú na vyššiu úroveň religiozity u žien (prehľad výskumov uvádza Francis, 1997). Jedným z možných vysvetlení je vyššie pracovné zaangažovanie mužov, ktoré vytvára menej priestoru na religiózne aktivity (Francis, 1997), a ktoré sa stiera vo vyššom veku, pretože dochádza k odchodu do dôchodku. Toho prejavom je aj to, že v našom výskume sa rozdiely v religiozite medzi mužmi a ženami neukázali. Zvýšený príklon mužov k religiozite vo vyššom veku sa okrem vývinových a existenciálnych aspektov teda dá vysvetliť aj zväčšením priestoru pre religiózne aktivity. Dôsledkom toho môže byť, že muži zažívajú priame dôsledky zvýšenej religiozity pre ich život. Naopak, u žien sa pri formovaní životnej zmysluplnosti pravdepodobne viac uplatňujú iné faktory, napr. zdravotná situácia apod. Dôležitým výsledkom je aj interakcia rodu a typu bývania, pozitívny vzťah medzi životnou zmysluplnosťou a zvnútornenou religiozitou, tá je totiž najvyššia u mužov žijúcich s príbuznými. To naznačuje, že efekt religiozity na životnú zmysluplnosť môže byť podporovaný práve sociálnym prostredím, teda prítomnosť blízkyh ľudí, v našom prípade rodinných príslušníkov, môže zintenzívňovať pocit životnej zmysluplnosti. Dá sa predpokladať, že sa to deje najmä vtedy, keď je religiozita najbližších osôb konzistentná s religiozitou samotnej staršej osoby, čo dáva priestor na sociálne sprostredkovanie zmyslu pochádzajúceho z religiozity. Na druhej strane však treba pri týchto interpretáciách brať do úvahy nízky počet mužov vo výskumnej vzorke a špeciálne v jednotlivých skupinách podľa typu domácnosti. Pri menších počtoch je totiž výrazný vplyv jednotlivých extrémnych prípadov, čo môže ovplyvniť výsledky.

Záver

Naše výsledky poukazujú na to, že sociálne vzťahy sú dôležitým zdrojom zmyslu života u starších dospelých. Takisto sa ukázalo, že religiozita má špecifickú rolu pri prežívaní zmysluplnosti života, táto však do istej miery závisí od špecifických okolností (ako napr. rod, životné podmienky daného človeka apod.), prípadne od špecifického typu religiozity. Budúci výskum by sa mal bližšie zamerať na skúmanie týchto špecifickostí, čo môže prispieť k lepšiemu poznaniu procesov hľadania a udržiavania zmysluplnosti u starších dospelých.

Literatúra

Allport, G. W. (1960). *The individual and his religion*. New York: McMillan.

Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. New York: Guilford Press.

Debats, D. L., Drost, J., Hansen, P. (1995). Experiences of meaning in life: A combined qualitative and quantitative approach. *British Journal of Psychology*, 86, 3, 359-365.

Francis, L. J. (1997). The psychology of gender differences in religion. Review of empirical research. *Religion*, 27, 81-96.

- Frankl, V. E. (1997). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- Halama, P. (2002). Vývin a konštrukcia škály životnej zmysluplnosti. *Československá psychologie*, 46, 265-276.
- Halama, P. (2003). On the relationship between religiosity and life meaningfulness. *Archive for the Psychology of Religion*, 24, 218-233.
- Halama, P. (2005). Relationship between meaning in life and the big five personality traits in young adults and the elderly. *Studia Psychologica*, 47, 3, 167-178.
- Halama, P. (2007). *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: Slovak Academic Press.
- Halama, P., Martos, T., Adamovová, L. (2010). Religiosity and well-being in Slovak and Hungarian students samples. The role of personality traits. *Studia Psychologica*, 52, 101-115.
- Halamová, J. (2001). Psychologický zážitok komunity a zmysluplnosť života. In Popielski, K., Naništová, E., Stempelová, J. (Eds.) *K psychológii osobného subjektu - II. poľsko-slovenské sympózium* (123-144). Trnava: Inštitút existenciálnej psychológie a noo-logoterapie.
- Hovemyr, M. (1996). Forms and degrees of religious commitment. Intrinsic orientation in Swedish context. *Journal of Psychology and Theology*, 24, 301-312.
- Chamberlain, K., Zika, S. (1988). Religiosity, life meaning and wellbeing: Some relationships in a sample of women. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27, 3, 411-420.
- Kožený, J., Tišanská, L. (2003). Dotazník sociální opory - MOS: Vnitřní struktura nástroje. *Československá psychologie*, 47, 135-143.
- Park, C. L. (2005). Religion and meaning. In Paloutzian, R.F., Park, C. L. (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (295-314). New York: Guilford Press.
- Petersen, L. R., Roy, A. (1985). Religiosity, anxiety, and meaning and purpose: Religion's consequences for psychological well-being. *Review of Religion Research*, 27, 1, 49-62.
- Reker, G. T., Peacock, E. J., Wong, P. T. P. (1987). Meaning and purpose in life and well-being: A life span perspective. *Journal of Gerontology*, 42, 1, 44-49.
- Reker, G. T., Wong, P. T. P. (1988). Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning. In: J. E. Birren, V. L. Bengston (Eds.), *Emergent theories of aging* (214-246). New York, Springer.
- Silberman, I. (2005). Religion as a meaning system: Implications for the new millennium. *Journal of Social Issues*, 61, 641-663.
- Schnell, T., Becker, P. (2006). Personality and meaning in life. *Personality and Individual Differences*, 41, 117-129.
- Schnell, T. (2011). Individual differences in meaning-making: Considering the variety of sources of meaning, their density and diversity. *Personality & Individual Differences*, 51, 667-673.
- Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií. Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada Publishing.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 80-93.
- Stríženec, M. (2001). *Súčasná psychológia náboženstva*. Bratislava: IRIS.
- Stríženec, M. (2006). Názory popredných psychológov na vzťah osobnosti a religiozity/spirituality. In Halama a kol., *Religiozita, spiritualita a osobnosť* (5-11). Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Tavel, P. (2005). *Zmysel života podľa V.E. Frankla*. Bratislava: IRIS.

O autorech

Doc. Mgr. Peter Halama, Ph.D. je docentom na Katedre psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, kde prednáša psychológiu osobnosti a psychometriu. Výskumne sa okrem iného venuje existenciálnym aspektom optimálneho fungovania osobnosti s dôrazom na zmysel života.

Kontaktní údaje:

Adresa: Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, Hornopotočná 23, 918 43
Trnava, Slovensko
E-mail: peter.halama@truni.sk

Mgr. Stanislava Semancová študovala na Katedre psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. Vo svojej záverečnej práci sa zaoberala sociálnymi aspektmi prežívanej zmysluplnosti u starších dospelých. V súčasnosti pracuje ako psychologička v záchytnom tábore pre utečencov v Humennom.

Kontaktní údaje:

Adresa: Záchytný tábor Humenné, Mierová 100, 066 01 Humenné, Slovensko
E-mail: semancova@gmail.com

Halama, P, Semancová, S. (2014). Sociálne a religiózne koreláty zmysluplnosti života u ľudí v staršom veku. *E-psychologie* [online], 8, 1, 1-10 [cit. vložte datum citování]. Dostupný z WWW: http://e-psychologie.eu/pdf/halama_semancova.pdf. ISSN 1802-8853.